

Encyclopaedic Prosopographical Lexicon of Byzantine History and Civilization. Volume 2, Baanes – Eznik of Kolb, Brepols, Turnhout, 2008, s. 458.

Miratorin viime numerossa arvostelin *Encyclopaedic Prosopographical Lexicon of Byzantine History and Civilizationin* (eli EPLBHC:n) ensimmäisen osan. Sarja on nyt edennyt toiseen osaansa asti. EPLBHC sijoittuu Bysantin prosopografian¹ tutkimuksessa perusteellisten ja mahdollisimman laajaan kattavuuteen pyrkivien sarjojen kuten *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeitin* (julkaistu 1976–1996) ja yleistietosanakirjojen kuten *Oxford Dictionary of Byzantiumin* (1991) välimaastoon. Edelliset ovat usein tutkimuksellisesti ansiokkaita, mutta hankalasti käytettäviä, kun taas jälkimmäiset kattavan vain melko suppean henkilömäärän. EPLBHC:hen on otettu mukaan myös Bysantin historiaan vaikuttaneita ei-bysanttilaisia ja parhaiten sitä voisi kuvailla Bysantin historian 'kuka on kukin'-teokseksi. Suurin osa oman artikkelin saaneista on henkilöitä, joilla on ollut merkitystä Bysantin historian kannalta, ja joista on myös säilynyt kohtuullisesti tietoja kirjallisuudessa. Lisäksi tietyt kollektiiviset ryhmät, kuten tärkeät suvut, kansat tai erityiset palkkasoturijoukot, ovat saaneet oman osionsa. Henkilöille, jotka tunnetaan vain asiakirjoista, sineteistä ja piirtokirjoituksista, ei ole tarkoitus antaa omia artikkeleita.

EPLBHC sai alkunsa kreikankielisestä *Εγκυκλοπαιδικό Προσωπογραφικό Λεχικό υζαντινής Ιστορίας και Πολιτισμού* -sarjasta, joka aloitettiin 1987 ja ensimmäinen osa julkaistiin 1996. Sitä oli EPLBHC:n toisen osan valmistuessa saatu julkaistua kuusi osaa, joista viimeinen ulottuu Efraim Syyrialaiseen (Εφραίμ ο Σύρος) asti. Englannin- ja kreikankielisten

¹ Prosopografialla tarkoitetaan yksilöiden ja perheiden nimien tutkintaa. Sen tavoitteet voidaan *Oxford Dictionary of Byzantiumin* mukaan jakaa ensimmäiseen tasoon, jossa pyritään laatimaan henkilölistoja perheen, viran jne. perusteella ja toiseen tasoon, jossa tätä materiaalia analysoidaan ennen kaikkea sosiaalishistorian tarpeita silmälläpitäen. EPLBHC:ssa liikutaan puhtaasti ensimmäisellä tasolla.

sarjojen on tarkoitus edetä toisiaan tukien ja Alexios Savvides on keskeisin toimittaja kummassakin. Projektiin osallistuneiden tutkijoiden määrä nousee yli sataan henkeen. EPLBHC:n englanninkielisen laitoksen ensimmäinen osa oli vielä pitkälti käännöstä kreikankielisestä, mutta nyt arvosteltavassa osassa on enemmän uutta ja omaa. Tämä johtuu kreikan ja englannin erilaisista aakkostoista sekä tavasta translitteroida kreikkaa (EPLBHC:ssa on noudatettu *Oxford Dictionary of Byzantiumin* translitteroimistapaa, joka on vähitellen muodostumassa standardiksi ja jota voidaan kuvata vähiten huonoksi). Näin ollen κ (kappa) -alkuiset sanat ovat tulleet c:n kohdalle ja χ (khii) -alkuiset kohtaan ch. Lisäksi ε (epsilon) ja η (eeta) on molemmat yksinkertaisesti translitteroitu e:ksi.

Eräät pikku puutteet, joista huomautin jo ensimmäisen osan arvostelussa, ovat läsnä myös toisessa osassa. Joidenkin henkilöiden mukaanotto ihmetyttää, kun ottaa huomioon teoksen johdannossa annetut valintaperusteet. Miksi suoda oma artikkeli Diodorokselle, josta ei ilmeisesti muuta tiedetä, kun että hän oli thessalialainen piispa, joka mahdollisesti osallistui Nikaian kirkolliskokouksen 325? Kaiken lisäksi tämä tieto näyttää tulevan Kedrenokselta, joka oli 1100-luvulla elänyt kronikoitsija. Mitä tulee ryhmittelyyn, niin 'slaavien apostoleina' tunnetun veljesparin toinen edustaja löytyy ristimänimensä Constantine kohdalta. Sen jälkeen on pistetty sulkuihin munkkinimi anglosaksisessa asussaan (Cyril). Tämä munkkinimi taitaa kuitenkin olla maailmalla se tunnetumpi ja ainakin olisi ollut kohtuullista laittaa kohtaan Cyril viite siitä, mistä kohtaa 'slaavien apostolin' tietoja tulisi etsiä. Tähän ratkaisuun oli turvauduttu esimerkiksi *Oxford Dictionary of Byzantiumissa*. Mielenkiintoisena piirteenä voisi mainita, että 'Nikaian keisarikunnan' keisarin Theodoros I Laskaroksen (1204–1221) veli Konstantinos on laskettu keisarien joukkoon. Häntä käsittelevä artikkeli tulee kuitenkin vasta myöhemmissä osissa (kohdassa Laskaris, Constantine). Tästä uudesta keisarien laskutavasta johtuen Bysantin viimeinen keisari onkin sitten Konstantinos XII eikä XI kuten perinteisesti on totuttu.

Nimien käytön suhteen voisi vielä huomauttaa, kuinka hakusanassa 'Banes' (sotapäällikkö 600-luvulla) puhutaan kreikkalaisittain Hieromiaux-joen taistelusta vuonna 636. Kansainvälisesti tämä taistelu tunnetaan paremmin nimellä Yarmuk, mitä muotoa myös *Oxford Dictionary of Byzantium* käyttää. Banes-artikkeli kuuluu niihin, jotka on käännetty suoraan kreikasta. Tähän ryhmään kuuluu myös hakusana Djunayd (Aydınin turkkilaisemiraatin viimeinen hallitsija 1400-luvulla), jossa sitten itse tekstissä käytetään nimimuotoa Cunayd. Alkuperäisessä kreikkalaisessa laitoksessa käytettiin johdonmukaisesti kautta koko artikkelin kreikaksi

transkriboitua nimimuotoa Δζουναύτ, mutta englanninkielistä versiota käännettäessä on jostain syystä hakusanaksi laitettu *Encyclopaedia of Islamin* translitteraatiosääntöjen mukainen nimimuoto ja itse tekstissä on siis nykyturkkilainen muoto. Varsinaista artikkelia voi moittaa sekavuudesta. Siinä kerrotaan, että Djunayd nousi Aydınin hallitsijaksi 1405 ja sitten siirrytäänkin äkkiä noin vuoteen 1415, jolloin hän on Nikopoliksen osmani-kubernööri. Djunayd palasi sitten myöhemmin jälleen Aydıniin. Vilkaistu *Encyclopaedia of Islamin* ranskankieliseen laitokseen selvensi, että ennen vuotta 1415 Djunayd oli kärsinyt tappion osmani-hallitsijalle ja häneltä oli riistetty valtaistuin. Kubernöörin virka kaukana entisestä valtakunnasta oli eräänlainen hyvitys.² Artikkelissa Constantine VI taas puhutaan nykykreikkalaisittain eunukista nimeltä Stavrakios, vaikka omaksutun translitteraatiokäytännön mukaan pitäisi lukea Staurakios. Kyseisessä artikkelissa esitetään myös melkoisia hypoteeseja keisarisuvun sen aikaisista kuvioista.

Varsinaiset artikkelit ovat yleensä noin sivun pituisia ja niissä kerrataan henkilön perustiedot antamatta mitään erityisen uutta tietoa tutkimuksellisesti. Suuresta kirjoittajajoukosta ja laajasta aihealueesta johtuen taso luonnollisesti vaihtelee. Tässä ei kannattane lähteä käymään läpi tulkintakysymyksiä tai asioita, joita olisi voinut painottaa enemmän tai jättää pois. Suoranaiset virheet ovat eri asia. Niitä onnistuin kuitenkin löytämään sarjan tästä osasta huomattavasti vähemmän kuin edellisestä. Todennäköisesti kyse on ennen kaikkea siitä, että nyt iso osa artikkeleista on alusta alkaen kirjoitettu englanniksi, joten käännöksessä ei ole päässyt tapahtumaan lapsuksia.

Puhdas painovirhe lienee artikkelissa 'Barozzi, Giacomo', jossa julistetaan, että Marco Sanudosta olisi neljännen ristiretken jälkimainingeissa 2007 tullut 'Saariston' (eli lähinnä Naksoksen) herttua. Oikea vuosi olisi luonnollisesti 1207. Demetrios Palaiologosta käsittelevän artikkelin ensimmäisessä lauseessa kyseisen henkilön sanotaan olleen Morean (eli Peloponnesoksen) *despotes* 1149–1160. Kuten sitten artikkelissa selviää niin oikeat vuosiluvut ovat 1449–1460. Virhe on sattunut englanninkielistä laitosta laadittaessa.

Esau Buondelmontia (Epeiroksen Ioanninan kaupungin hallitsijaa 1386–1411) käsittelevässä artikkelissa väitetään, että bysanttilaisen historioitsija Khalkondyleksen perusteella Esaun edeltäjän Thomas

² I. Mélikoff, 'Djunayd', teoksessa *Encyclopédie de l'Islam*, nouv. éd., vol. 2, B. Lewis, Ch. Pellat ja J. Schacht toim., Brill: Leiden 1965, 613–614, tässä 614.

Preliubovićin murhasi tämän vaimo Maria Angelina, mutta paikallisen Ioanninan kronikan mukaan Thomas kuoli luonnollisesti. Kuitenkin myös Ioanninan kronikan perusteella Thomas tapettiin. Sen sijaan kronikka vaikenee vaimon mahdollisesta osuudesta.³ Artikkelissa Chosroes II (Persian hallitsija 590–628) taas kerrotaan persialaisten tunkeutuneen 615 Khalkedoniin asti Bosborin toisella rannalla Konstantinopolia vastapäätä ja edenneen 617 Konstantinopoliin. Tuona vuonna Konstantinopolin muurien juurella kuitenkin vieraili avaarien kaani armeijoihin, eivät persialaiset.⁴

Jokaisen artikkelin lopussa on bibliografia, johon on koottu relevantteja lähteitä ja kirjallisuutta. Näiden bibliografioiden taso on vaihteleva ja niihin on ehkä parasta suhtautua vain johdatuksena aiheeseen. Kreikankielinen tutkimuskirjallisuus on keskeisemmässä osassa, kuin kansainvälisesti on ehkä totuttu, mutta kuuluuhan nykykreikka periaatteessa niihin kieliin, joita Bysantin tutkijan tulee osata. Aiheuttaako tämä vaikeuksia niille, jotka eivät suoranaisesti ole erikoistuneet Bysanttiin, onkin toinen juttu. Viime arvostelussa julistin toimittajan laiminlyönniksi sen, että monista kreikaksi käännetyistä ulkomaisista kirjoista annettiin kreikankielinen nimi. Nyt havaitsin, että ratkaisu on tehty tietoisesti eli minun täytynee pahoitella tekemääni virhettä. Kuitenkin toimituksessa valittua linjaa voi kritisoida. On toki ehkä rehellisempää, jos artikkelissa selkeästi ilmoitetaan, että siinä on käytetty jonkin tutkimuskirjan käännöstä, mutta toisaalta bibliografiolla on myös aiheeseen johdettava luonne. Kansainvälisen lukijan kannalta kreikankielinen käännöksen ilmoittaminen jostain englanninkielisestä kirjasta on vähän hassua, varsinkin, jos ilmoitus käännöksestä on kreikaksi. Työtähän muokkaus olisi tietysti vaatinut.

Esipuheessa sanotaan, että bibliografioihin on ollut tarkoitus saada mukaan myös uusimmat käsitelyihin henkilöihin liittyvät tutkimukset. Tässä ei kyllä ole täysin onnistuttu ja esimerkiksi István Vásáryn *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans 1185-1365*⁵ olisi sopinut moneen artikkeliin. Ilolla panin kuitenkin merkille, että Ralph-Johannes Lilien *Byzanz unter Eirene und Konstantin VI (780–802)*,⁶ jota viimeksi jän kaipailemaan, on nyt päässyt mukaan. Joistain lähteinä käytetyistä auktoreista annetaan eräissä artikkeleissa vanhat editiot ja toisissa taas ei, mistä jälleen nähdään suuren kirjoittajamäärän seuraukset. Ylipäänsä

³ 'Το χρονικόν των Ιωαννίνων κατ' ανέκδοτον δημόδη επιτομήν', Λ. Ι. Βρανούσης toim., *Επετηρίς του μεσαιωνικού αρχείου* 12 (1962), 57–115, § 28.

⁴ Richard N. Frye: *The History of Ancient Iran*, Beck: München 1984.

⁵ Cambridge University Press: Cambridge 2005.

⁶ Peter Lang: Frankfurt am Main 1996.

EPLBHC:n kohdalla on kuitenkin muistettava urakan suuruus ja täydellisyyttä lienee kohtuutonta kaikilta osin vaatia. Ja kuten kreikkalaisilla on tapana sanoa 'täydellinen on vihollinen erittäin hyvälle'.

Juho Wilskman, FM
Historian laitos, Helsingin yliopisto
juho.wilskman[at]helsinki.fi.